

Beata Grochala

Uniwersytet Łódzki

 <https://orcid.org/0000-0002-3885-8964>

Nazwy własne o proveniencji sportowej w przestrzeni miejskiej Łodzi

We *Wstępie* do opracowania *Nazewnictwo miejskie Łodzi* czytamy: „Nie sposób wyobrazić sobie miasta bez zbioru nazw wyodrębniających różnorodne elementy jego przestrzeni” (Bieńkowska, Umińska-Tytoń 2013: 5). Nazwy, zarówno te oficjalne, jak i potoczne, znane głównie mieszkańcom danego rejonu, organizują przestrzeń nie tylko geograficzną, ale również mentalną. Ich szczególny wymiar łączy się z „małymi ojczyznami”, sentymentalnymi podróżami po świecie, którego już często nie ma w wymiarze fizycznym, ale pozostał w aspekcie nazw funkcjonujących w świadomości mieszkańców.

W niniejszym artykule zgromadzono i omówiono nazwy o proveniencji sportowej związane z przestrzenią miejską Łodzi. Są to przede wszystkim nazwy ulic, ale także obiektów sportowych. Ponieważ, jak wspomniano, nazwy organizują także przestrzeń mentalną mieszkańców, w pracy zamieszczono również określenia klubów sportowych funkcjonujących w Łodzi, które łączą się z toponimią miasta.

Materiał badawczy wyekscerpowano przede wszystkim ze *Słownika nazewnictwa miejskiego Łodzi* opracowanego przez Danutę Bieńkowską i Elżbietę Umińską-Tytoń, a także ze stron Urzędu Miasta Łodzi zawierających spis ulic oraz obiektów sportowych. Korzystano także z publikacji *Nazewnictwo miejskie Łodzi* (Bieńkowska, Umińska-Tytoń 2013), jednak, jak piszą autorki:

Zdecydowano nie zamieszczać w nim [słowniku — B.G.] nazw ulic wykraczających poza granice Łodzi z 1939 r. [...] powstały w nich wielkie osiedla mieszkaniowe z mnóstwem małych osiedlowych ulic nazwanych urzędowo według z góry określonych zasad. Uznałyśmy, że bez szkody dla niniejszego opracowania można te, poniekąd seryjnie tworzone nazwy, które o historii miasta niewiele lub zgoła nic nie mówią, pominąć w słowniku (Bieńkowska, Umińska-Tytoń 2013: 7).

Badaczki zaznaczają, że nazwy te zostały uwzględnione w wersji elektronicznej słownika — w niniejszym artykule przytoczono wszystkie, które łączą się ze sportem, uzupełniając wykaz o te utworzone po 2012 roku, kiedy opublikowano słownik. Są to zatem przede wszystkim nazwy ulic znajdujących się w południowo-zachodniej części Łodzi na osiedlu Smulsko — części Retkini, a także nazwy obiektów sportowych (hal, boisk, pływalni itp.).

I. Nazwy ulic

W grupie urbanonimów utworzonych od nazw własnych wydzielane są: nazwy pamiątkowe, nazwy od przymiotników utworzonych od nazw miejscowości, od nazw jezior, rzek i gór oraz od nazw wydarzeń i faktów historycznych. W grupie nazw ulic utworzonych od wyrazów pospolitych wydzielane są nazwy kulturowe, tworzone od nazw wytworów kultury materialnej, społecznej i duchowej, nazwy nawiązujące do właściwości topograficznych przestrzeni miejskiej, flory i fauny, jak też innych właściwości terenu, kojarzonych z daną ulicą (por. Biolik 2010). W ostatnich latach w urbanonimii wyraźną tendencją do „tematyzaacji” przestrzeni miejskiej i nazywania ulic „seryjnie”, według określonego klucza. Zwróciła na to uwagę m.in. Kwiryna Handke, pisząc o funkcjach nazw w kreowaniu miejskiej przestrzeni społecznej (Handke 1992: 10–11). W niniejszym artykule zwrócono uwagę na nowy rodzaj nazw tematycznych utworzonych od nazw dyscyplin, zawodników oraz innych atrybutów sportowych.

A. Podział nazw ulic ze względu na motywację semantyczną

1. Nazwy ulic utworzone od nazwisk postaci zasłużonych dla świata sportu:

Wawrzyńca CYLLA — ulica na Smulsku wytyczona i nazwana w 1997 roku. ◊ Nazwa upamiętniająca: *Wawrzyniec Cyll*, 1900–1974, łodzianin, piłkarz, reprezentacyjny obrońca z Łodzi, olimpijczyk z Paryża, działacz Łódzkiego Klubu Sportowego.

Bronisława CZECHA — ulica na Stokach istniejąca pierwotnie jako Sosnkowskiego, z chwilą włączenia do Łodzi przemianowana w 1946 roku. ◊ Nazwa upamiętniająca: *Bronisław Czech*, 1908–1944, wybitny polski narciarz, trzykrotny olimpijczyk, zginął w obozie koncentracyjnym Auschwitz-Birkenau. Ulica położona w sąsiedztwie innych o nazwach tematycznie nawiązujących do nazewnictwa górskiego (SNML)¹.

Wacława DENHOFF-CZARNOCKIEGO — ulica na Teofilowie, na osiedlu Reymonta, ulica wytyczona i nazwana w 1994 roku. ◊ Nazwa upamiętniająca: *Wacław Denhoff-Czarnecki*, 1894–1927, żołnierz Legionów, poeta, założyciel Klubu Sportowego Piłkarskiego Polonia (SNML).

Antoniego GAŁECKIEGO — ulica na Smulsku wytyczona i nazwana w 1997 roku. ◊ Nazwa upamiętniająca: *Antoni Gałeczki*, 1906–1958, łodzianin, piłkarz, uczestnik igrzysk olimpijskich w 1936 roku. Walczył pod Tobrukiem i Monte Cassino (SNML).

Tomasza KONARZEWSKIEGO — ulica na Smulsku wytyczona i nazwana w 1997 roku. ◊ Nazwa upamiętniająca: *Tomasz Konarzewski*, 1904–1974, bokser okresu międzywojennego, olimpijczyk. Występował w barwach klubów łódzkich. Ulica leży w sąsiedztwie innych o nazwach zbliżonych tematycznie (SNML).

¹ W przypadku osób, które poza byciem sportowcem zapisały się w pamięci potomnych innymi działaniami, uznano aspekt sportowy za podstawowy dla niniejszego opracowania.

Władysława KRÓLA — ulica na Retkini powstała w 1946 roku jako Podróżnicza. W 1951 roku otrzymała imię Leona Koczaskiego. Przemianowana w 1994 roku. ◊ Nazwa upamiętniająca: *Władysław Król*, 1907–1991, sportowiec, reprezentant Polski w piłce nożnej i hokeju na lodzie, związany z Łodzią (SNMŁ).

Jerzego KUKUCZKI — ulica na Smulsku wytyczona i nazwana w 1996 roku. ◊ Nazwa upamiętniająca: *Jerzy Kukuczka*, 1948–1989, alpinista i himalaista, jako drugi człowiek na świecie zdobył Koronę Himalajów i Karakorum (SNMŁ)².

Janusza KUSOCIŃSKIEGO — ulica na Retkini początkowo bezimienna, po włączeniu do Łodzi nazwana w 1946 roku. ◊ Nazwa upamiętniająca: *Janusz Kusociński*, 1907–1940, lekkoatleta, mistrz olimpijski, rekordzista świata. Ulica położona w sąsiedztwie innych o nazwach związanych ze sportem (SNMŁ).

Eugeniusza LOKAJSKIEGO — ulica na Retkini wytyczona i nazwana w 1974 roku. ◊ Nazwa upamiętniająca: *Eugeniusz Lokajski*, 1908–1944, lekkoatleta, olimpijczyk z Berlina; fotografik, autor zdjęć dokumentalnych Powstania Warszawskiego (SNMŁ).

Heleny MARUSARZÓWNY — ulica na Retkini wytyczona i nazwana w 1974 roku. ◊ Nazwa upamiętniająca: *Helena Marusarzówna*, 1918–1941, narciarka alpejska, 10-krotna mistrzyni Polski. Łączniczka w ruchu oporu; kurier tatrzański. Rozstrzelana przez Niemców. Ulica położona w sąsiedztwie innych o nazwach znaczeniowo związanych ze sportem (SNMŁ).

Jerzego POTZA, wym. Poca — ulica w Śródmieściu, w sąsiedztwie Hali Sportowej, wytyczona i nazwana w 2008 roku. ◊ Nazwa upamiętniająca: *Jerzy Potz*, 1953–2000, łodzianin, hokeista Łódzkiego Klubu Sportowego, czterokrotny olimpijczyk, trener (SNMŁ).

² Himalaizm traktuję jako formę sportu (por. *himalaizm* ‘zdobywanie szczytów w Himalajach albo innych szczytów górskich należących do najwyższych na świecie, traktowane jako forma sportu’ WSJP).

Włodzimierza SMOLARKA — ulica przy stadionie RTS Widzew, nazwana w 2017 roku. ◊ Nazwa upamiętniająca: *Włodzimierz Smolarek*, 1957–2012, urodzony w Aleksandrowie Łódzkim, piłkarz grający na pozycji pomocnika i napastnika, największe sukcesy osiągnął w klubie RTS Widzew.

2. Nazwy ulic utworzone od nazw dyscyplin sportowych:

BILARDOWA, -ej — ulica w Rudzie Pabianickiej wytyczona i nazwana w 1984 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *bilard* ‘rodzaj gry’ (SNMŁ)³.

BRYDŻOWA, -ej — ulica w Rudzie Pabianickiej wytyczona i nazwana w 1961 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *brydż* ‘gra w karty’ (SNMŁ)⁴.

GIMNASTYCZNA, -ej — ulica na Retkini Piaski, istniejąca początkowo bez nazwy, po włączeniu do Łodzi została nazwana w 1946 roku. Zniknęła pod nową zabudową. Nazwa powtórnie nadana ulicy na Smulsku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *gimnastyka* ‘ćwiczenia fizyczne mające na celu uzyskanie wszechstronnej sprawności’. Ulica leży w sąsiedztwie innych o nazwach związanych ze sportem (SNMŁ)⁵.

³ Bilard, podobnie jak brydż, może być grą towarzyską lub dyscypliną sportową — również posiada swój związek (Polski Związek Bilardowy — <http://www.bilard-sport.pl/>; dostęp: 4.11.2022).

⁴ Brydż występuje w dwóch wariantach — towarzyskim i sportowym. Jako dyscyplina sportu posiada swój związek (Polski Związek Brydża Sportowego — <https://www.pzbs.pl/>; dostęp: 4.11.2022), regulamin, zawody na różnych poziomach i szczeblach etc. W niniejszym artykule zdecydowano się uznać nazwę ulicy Brydżowej za wywodzącą się od brydża sportowego. W podobny sposób zostały potraktowane określenia związane z tą dyscypliną i wywodzące się od nich nazwy ulic: *Atutowa*, *Karowa*, *Kierowa*, *Pikowa* i *Treflowa*, które zostały umieszczone w nazwach utworzonych od nazw sprzętu sportowego.

⁵ Gimnastyka to także dyscyplina sportowa, występująca w dwóch wariantach: *gimnastyka artystyczna* ‘dyscyplina sportowa polegająca na wykonywaniu układów taneczno-gimnastyczno-akrobatycznych z takimi przyrządami jak piłka, wstążka, obręcz, skakanka lub maczugi’ (WSJP) i *gimnastyka sportowa* ‘dyscyplina sportowa polegająca na wykonywaniu ćwiczeń na różnych przyrządach, takich jak poręcze, równoważnia, drążek’ (WSJP).

GOLFOWA, -ej — ulica na Retkini Piaski, istniejąca początkowo bez nazwy, nazwana tak w 2013 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *golf* ‘gra sportowa, w której zawodnik za pomocą długiego, zakrzywionego na końcu kija trafia piłką do kolejnych dołków odpowiednio rozmieszczonych na wyznaczonym terenie’. Ulica leży w sąsiedztwie innych o nazwach związanych ze sportem.

HIPPICZNA, -ej — ulica na Smulsku wytyczona i nazwana w 1987 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *hippika* ‘jazda konna, sport konny, jeździectwo’. Ulica położona w sąsiedztwie innych o nazwach dotyczących sportu (SNMŁ).

HOKEJOWA, -ej — ulica na Retkini, początkowo bezimenna, tzw. Kościelna została nazwana w 1946 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *hokej* ‘dyscyplina sportu zimowego’. Ulica leży w sąsiedztwie innych o nazwach związanych ze sportem (SNMŁ).

PRZEŁAJOWA, -ej — ulica na Retkini wytyczona i nazwana w 1974 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *przełaj* ‘bieg odbywający się w terenie, z pokonywaniem przeszkód naturalnych’. Ulica położona w sąsiedztwie innych o nazwach tematycznie dotyczących sportu (SNMŁ).

SZERMIERCZA, -ej — ulica osiedlowa na Retkini, wytyczona i nazwana w 1987 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *szermierka* ‘dyscyplina sportowa obejmująca walkę na florety, szable i szpady’. Ulica położona w sąsiedztwie innych o nazwach dotyczących sportu (SNMŁ).

TENISOWA, -ej — ulica na Retkini, początkowo bezimenna została nazwana w 1946 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *tenis* ‘gra sportowa’. Ulica leży w sąsiedztwie innych o nazwach związanych ze sportem (SNMŁ).

TRÓJSKOK — ulica na Retkini wytyczona w 1932 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *trójskok* ‘konkurencja lekkoatletyczna dla mężczyzn’; zbliżona tematycznie do nazw sąsiednich ulic pochodnych od nazw dyscyplin sportowych (SNMŁ)⁶.

ŻUŻŁOWA, -ej — ulica na Retkini wytyczona i nazwana w 1985 roku. ◊ Nazwa bez uzasadnienia terenowego, utworzona od rzeczownika *żużel* ‘uprawianie dla sportu jazdy na specjalnym motocyklu, na odpowiednim torze’. Ulica leży w sąsiedztwie innych o nazwach związanych ze sportem (SNMŁ).

3. Nazwy ulic utworzone od nazw sprzętu sportowego:

ATUTOWA, -ej — ulica w Rudzie Pabianickiej wytyczona i nazwana w 1970 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *atut* ‘termin w grze w karty’ (SNMŁ)⁷.

BASENOWA, -ej — ulica na Rokiciu istniejąca pierwotnie jako Rydza-Śmigłego, z chwilą włączenia do Łodzi przemianowana w 1946 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *basen* ‘sztuczny zbiornik wodny’ (SNMŁ)⁸.

BOBSLEJOWA, -ej — ulica osiedlowa na Retkini, wytyczona i nazwana w 1987 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *bobsleje* ‘ciężkie metalowe sanki sportowe’. Ulica położona w sąsiedztwie innych o nazwach dotyczących sportu (SNMŁ)⁹.

⁶ Od 1996 roku na igrzyskach olimpijskich rozgrywane są także zawody w trójskoku kobiet.

⁷ W grze w brydża określenia *atut* i *atu* to synonimy używane wymiennie. Zgodnie z WSJP *atu* może być uznane za rzeczownik w znaczeniu ‘kolor, który uczestnicy jakiejś gry karcianej przyjmują jako najmocniejszy’, a także za przymiotnik synonimiczny do *atutowy*. Z tego względu ulica Atutowa znalazła się w grupie nazw utworzonych od sprzętów sportowych (podobnie jak Treflowa, Pikowa etc.).

⁸ Nazwa zaliczona do nazw sportowych ze względu na znaczenie słownikowe leksemu *basen* ‘sztuczny zbiornik wody przeznaczony do celów sportowych lub leczniczych’. (WSJP)

⁹ WSJP notuje formę liczby pojedynczej *bobslej* ‘ciężkie, metalowe sanie sportowe, dwuosobowe lub czteroosobowe, wyposażone w kierownicę i hamulec’ oraz liczby mnogiej *bobsleje* ‘dyscyplina sportowa polegająca

BOJEROWA, -ej — ulica osiedlowa na Retkini, wytyczona i nazwana w 1987 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *bojer* ‘jacht na 3 płozach, ożaglowany, poruszający się po lodzie lub ubitym śniegu’. Ulica położona w sąsiedztwie innych o nazwach dotyczących sportu (SNMŁ).

JACHTOWA, -ej — ulica na Retkini istniejąca pierwotnie bez nazwy, po włączeniu do Łodzi została nazwana w 1946 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *jacht* ‘lekki statek do celów sportowych i rekreacyjnych’. Ulica leży w sąsiedztwie innych o nazwach związanych ze sportem (SNMŁ).

KAJAKOWA, -ej — ulica na Retkini wytyczona w 1934 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *kajak* ‘lekka łódź sportowa poruszana wiosłami’; zbliżona tematycznie do nazw sąsiednich ulic pochodnych od nazw sportowych (SNMŁ).

KAROWA, -ej — ulica w Rudzie Pabianickiej istniejąca pierwotnie jako Krótka, z chwilą włączenia do Łodzi przemianowana w 1946 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *karo* ‘kolor w kartach’. Ulica położona w sąsiedztwie innych o nazwach zbliżonych znaczeniowo (SNMŁ).

KIEROWA, -ej — ulica na Górnej. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *kier* ‘kolor w kartach’. Ulica położona w sąsiedztwie innych o nazwach zbliżonych znaczeniowo (SNMŁ).

KONNA, -ej — ulica w Rudzie Pabianickiej, z chwilą włączenia do Łodzi w 1945 roku zachowała nazwę. ◊ Nazwa z terenowym uzasadnieniem, ulica biegnie wzdłuż Toru Wyścigowego, na którym odbywają się wyścigi konne (SNMŁ)¹⁰.

na jeźdźeniu bobslejami po torze pokrytym lodem’ — podczas klasyfikowania nazwy ulicy jako wywodzącej się od sprzętu sportowego uwzględniono znaczenie podane przez Autorki SNMŁ.

¹⁰ Koń został tu potraktowany jako „sprzęt” służący do uprawiania sportu — jazdy konnej.

OSZCZEPOWA, -ej — ulica osiedlowa na Retkini istniejąca początkowo jako bezimienna została nazwana w 1946 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *oszczep* ‘kij zakończony stalowym grotem używany w lekkoatletyce do rzutów’. Ulica leży w sąsiedztwie innych o nazwach związanych ze sportem (SNMŁ).

PIKOWA, -ej — ulica w Rudzie Pabianickiej wytyczona i nazwana w 1960 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *pik* ‘kolor w kartach’. Ulica leży w sąsiedztwie innych o nazwach zbliżonych tematycznie.

RAKIETOWA, -ej — ulica na Retkini początkowo bezimienna została nazwana w 1946 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *rakieta* ‘przyrząd do odbijania piłki w tenisie’. Ulica leży w sąsiedztwie innych o nazwach związanych ze sportem (SNMŁ).

TREFLOWA, -ej — ulica w Rudzie Pabianickiej. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *trefl* ‘kolor w kartach’ (SNMŁ).

4. Nazwy ulic utworzone od określeń zawodników:

BOKSERSKA, -ej — ulica osiedlowa na Retkini, początkowo bezimienna została nazwana w 1946 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *bokser* ‘pięściarz, sportowiec uprawiający boks’. Ulica leży w sąsiedztwie innych o nazwach związanych ze sportem (SNMŁ).

FLORECISTÓW — ulica na Retkini, wytyczona i nazwana w 1974 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *florelista* ‘szermierz walczący na florecy’. Ulica leży w sąsiedztwie innych o nazwach związanych ze sportem (SNMŁ).

KOLARSKA, -ej — ulica na Nowym Rokiciu istniejąca pierwotnie jako Kwiecista, po włączeniu do Łodzi przemianowana w 1946 roku. Nazwa powtórnie nadana w 1985 roku nowej ulicy na Smulsku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *kolarz* ‘sportowiec uprawiający jazdę na rowerze’. Ulica położona w sąsiedztwie innych o nazwach zbliżonych znaczeniowo (SNMŁ).

ŁYŻWIARSKA, -ej — ulica osiedlowa na Retkini, początkowo bezimienna, została nazwana w 1946 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *łyżwiarz* ‘sportowiec uprawiający łyżwiarstwo’. Ulica leży w sąsiedztwie innych o nazwach związanych ze sportem (SNML).

NARCIARSKA, -ej — ulica na Retkini znana od 1932 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *narciarz* ‘człowiek jeżdżący na nartach’; zbliżona tematycznie do nazw sąsiednich ulic pochodnych od nazw sportowych (SNML).

PIEKARSKA, -ej — ulica na Retkini, początkowo bezimienna została nazwana w 1946 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *piłkarz* ‘ten, kto uprawia grę w piłkę’. Ulica leży w sąsiedztwie innych o nazwach związanych ze sportem (SNML).

PLYWACKA, -ej — ulica na Retkini wytyczona i nazwana w 1985 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, metaforyczna, utworzona od rzeczownika *pływak* ‘ten, kto uprawia sport pływacki’. Ulica leży w sąsiedztwie innych o nazwach związanych ze sportem (SNML).

SPRINTERÓW — ulica na Retkini wytyczona i nazwana w 1974 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *sprinter* ‘zawodnik specjalizujący się w sprintach, czyli wyścigach na krótkich dystansach’. Ulica położona w sąsiedztwie innych o nazwach dotyczących sportu (SNML).

WIOŚLARSKA, -ej — ulica na Retkini znana od 1932 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *wioślarz* ‘sportowiec uprawiający wiosłarstwo’; zbliżona tematycznie do nazw sąsiednich ulic pochodnych od nazw dyscyplin sportowych (SNML).

ZAPAŚNICZA, -ej — ulica osiedlowa na Retkini, początkowo bezimienna została nazwana w 1946 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *zapaśnik* ‘sportowiec uprawiający zapaśnictwo’. Ulica leży w sąsiedztwie innych o nazwach związanych ze sportem (SNML).

ZAWODNICZA, -ej — ulica osiedlowa na Retkini została nazwana w 1946 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *zawodnik* ‘sportowiec biorący udział w zawodach’. Ulica leży w sąsiedztwie innych o nazwach związanych ze sportem (SNMŁ).

5. Nazwy ulic utworzone od określeń zawodów sportowych:

MARATOŃSKA, -ej — ulica biegnąca wzdłuż torów kolejowych w kierunku Retkini. Nazwa nadana w 1932 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *maraton* ‘najdłuższy bieg lekkoatletyczny, mający dystans ponad 42 km’; zbliżona tematycznie do nazw sąsiednich ulic pochodnych od nazw dyscyplin sportowych (SNMŁ).

OLIMPIJSKA, -ej — ulica na Retkini, po włączeniu do miasta zachowała swoją nazwę. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *olimpiada* ‘międzynarodowe zawody sportowe organizowane na wzór starożytnych co cztery lata’. Ulica położona w sąsiedztwie innych o nazwach znaczeniowo związanych ze sportem (SNMŁ).

RAJDOWA, -ej — ulica osiedlowa na Retkini wytyczona i nazwana w 1974 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *rajd* ‘impieza turystyczna lub zawody sportowe polegające na przebyciu określonej trasy w wyznaczonym czasie według regulaminu’. Ulica leży w sąsiedztwie innych o nazwach związanych ze sportem (SNMŁ).

REGATOWA, -ej — ulica na Rokiciu wytyczona i nazwana w 1967 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *regaty* ‘zawody, wyścigi na wodzie jachtów, łodzi, kajaków itp.’ (SNMŁ).

ŚLALOMOWA, -ej — ulica osiedlowa na Retkini, wytyczona i nazwana w 1987 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *slalom* ‘konkurencja narciarska polegająca na jak najszybszym pokonaniu trasy z ustawionymi bramkami’; ulica położona w sąsiedztwie innych o nazwach dotyczących sportu (SNMŁ).

WYŚCIGOWA, -ej — ulica w Rudzie Pabianickiej położona w sąsiedztwie Toru Wyścigowego, po włączeniu do miasta w 1945 roku zachowała nazwę. ◊ Nazwa uzasadniona terenowo, utworzona od rzeczownika *wyścig* ‘ubieganie się o pierwszeństwo’ (SNML).

6. Nazwy ulic utworzone od innych określeń związanych ze sportem:

BALONOWA, -ej — ulica osiedlowa na Retkini. Przed włączeniem Retkini do miasta nosiła nazwę Długa Kolonia i prowadziła od ul. Retkińskiej do ówczesnej wsi Smulsko. Po włączeniu do Łodzi została nazwana w 1946 roku. Z czasem stała się główną ulicą osiedla mieszkaniowego, które wzięło od niej nazwę. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *balon* ‘statek powietrzny składający się z powłoki wypełnionej gazem lżejszym od powietrza; także termin sportowy w grze w tenisa lub piłkę nożną’. Ulica leży w sąsiedztwie innych o nazwach związanych ze sportem (SNML).

SPORTOWA, -ej — ulica w Rudzie Pabianickiej, po włączeniu do Łodzi w 1945 roku zachowała nazwę. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *sport* ‘próbowanie swoich sił w różnych dziedzinach wymagających sprawności fizycznej’ (SNML).

STARTOWA, -ej — ulica na Młynku, wytyczona i nazwana w 1961 roku. ◊ Nazwa bez terenowego uzasadnienia, utworzona od rzeczownika *start* ‘chwila rozpoczęcia wyścigu’ (SNML).

B. Analiza strukturalna nazw ulic

Wszystkie analizowane nazwy ulic mają tradycyjną strukturę dwuczłonową. Człon A nazywa rodzaj nominowanego obiektu, a człon B stanowi element wyróżniający, charakteryzujący dany ciąg komunikacyjny (por. Bieńkowska, Umińska-Tytoń 2013: 206). Pośród zgromadzonego powyżej materiału każdorazowo człon A ma postać: *ulica* ‘droga (szosa) wytyczona na terenie zabudowanym przeznaczona do ruchu pojazdów i pieszych’ (WSJP). Człon B ma dwojaki pochodzenie — przy

nazwach pamiątkowych, pochodzących od innych *nomina priopria* upamiętnia ważne dla sportu, zwłaszcza łódzkiego, postaci, przy pozostałych — wywodzi się od wyrazów pospolicznych. Pierwsza grupa to w całości nazwy bez kreacji formalnojęzykowych, utworzone drogą transnimizacji. W obrębie drugiej znajdują się zarówno nazwy przeniesione bez ingerencji słowotwórczych (*Trójskok*), jak i derywaty słowotwórcze. Jak zauważają Bienkowska i Umińska-Tytoń wskazanie, „czy zabiegi słowotwórcze miały miejsce na poziomie apelatywnym czy onomastycznym wymaga dokładnej znajomości procesu nominacji” (Bienkowska, Umińska-Tytoń 2013: 219). Ponieważ w niniejszym opracowaniu podstawowym źródłem jest *Słownik nazewnictwa miejskiego Łodzi*, przyjęto, że analizowane nazwy wywodzą się od leksemów wskazanych przez autorki. Tym samym zdecydowana większość nazw ulic o proveniencji sportowej ma strukturę podzielną słowotwórczo wytworzoną w etapie nominacji. Są to każdorazowo formacje odrzeczownikowe utworzone za pomocą kilku produktywnych formantów. Najwyższą frekwencję ma sufiks *-ow(a)*, który seryjnie buduje nazwy odrzeczownikowe: *Atutowa, Balonowa, Basenowa, Bilardowa, Bobslejowa, Bojerowa, Brydżowa, Golfowa, Hokejowa, Jachtowa, Kajakowa, Karowa, Kierowa, Oszczepowa, Pikowa, Przelajowa, Rajdowa, Rakietowa, Regatowa, Slalomowa, Sportowa, Startowa, Tenisowa, Treflowa, Wścigowa, Żuźlowa* (razem 26 derywatów). Druga liczna grupa została utworzona za pomocą sufiksu *-sk(a)*: *Bokserska, Lyżwiarska, Kolarska, Maratońska, Narciarska, Olimpijska, Piłkarska* (7 derywatów). Są to głównie nazwy, których podstawę stanowią leksemy nazywające zawodników lub rodzaj zawodów. Za pomocą analogicznego formantu *-ck(a)* została utworzona jedna nazwa — *Pływacka*. Nazwy z formantem *-n(a)*: *Gimnastyczna, Hippiiczna, Konna* (3 derywaty). Ciekawą grupę stanowią nazwy utworzone w wyniku derywacji paradygmatycznej poprzez dodanie końcówki przymiotnika rodzaju żeńskiego *-a* i towarzyszącą temu alternację morfologiczną w obrębie podstawy: *Szermiercza, Zapaśnicza, Zawodnicza* (3 derywaty). Dwie formacje mają formę dopełniaczową — rzeczownik apelatywny został użyty w dopełniaczu liczby mnogiej: *Florecistów* oraz *Sprinterów*.

II. Nazwy obiektów sportowych

„Najprostszym elementem przestrzeni miejskiej o charakterze sportowym jest pojedynczy obiekt sportowy (np. kort tenisowy, lodowisko, boisko piłkarskie)” (Berbeka 2013: 10). Poniżej przedstawiono analizę oficjalnych, a także nieoficjalnych nazw obiektów sportowych znajdujących się w granicach Łodzi. Ze względu na stale zmieniającą się infrastrukturę sportową zestawienie ma formułę otwartą. O ile nazwy ulic stanowią względnie trwałe elementy toponimii miejskiej, o tyle nazwy obiektów sportowych nie. Nieustająco zamykane, remontowane, oddawane do użytku są kolejne boiska, hale sportowe etc., co pociąga za sobą wielokrotne modyfikacje w ich nazewnictwie związane ze zmianą właściciela, sponsora, inwestora.

A. Podział nazw obiektów sportowych ze względu na motywację semantyczną

1. Nazwy obiektów sportowych utworzone z wykorzystaniem nazw postaci zasłużonych dla świata sportu:

STADION MIEJSKI IM. WŁADYSŁAWA KRÓLA — usytuowany w dzielnicy Polesie, przy al. Unii Lubelskiej 2, swoje mecze rozgrywa tam Łódzki Klub Sportowy (ŁKS). W nazewnictwie nieoficjalnym funkcjonuje jako *stadion ŁKS*. Imię *Władysława Króla*, działacza Łódzkiego Klubu Sportowego, zostało nadane w 2021 roku.

W nazewnictwie nieoficjalnym Łodzi funkcjonowało także przez lata określenie: **ESTADIO DA GRUZ** ‘stadion gruzu’ — „nazwa wskazująca na zły stan obiektu i odwołująca się do stadionu portugalskiego klubu piłkarskiego Benfika Lizbona — port. *Estádio da Luz* ‘stadion światła’” (Groblińska 2020: 54). Po wybudowaniu nowego obiektu nazwa straciła swą funkcję i nie jest obecnie używana.

SPORT ARENA ŁÓDŹ IM. JÓZEFA „ZIUNY” ŻYLIŃSKIEGO — hala sportowa znajdująca się przy al. Unii Lubelskiej 2 oddana do użytku w 2018 roku, nosząca imię *Józefa*

„Ziuny” Żylińskiego — polskiego koszykarza, trenera koszykówki i działacza Łódzkiego Klubu Sportowego.

LODOWISKO BOMBONIERKA IM. MARII OLSZEWSKIEJ-LELONKIEWICZ — całoroczne lodowisko miejskie przy ul. Stefanowskiego 28. Nazwa *Bombonierka* nawiązuje do architektury zewnętrznej budynku, który przypomina bombonierkę ‘pudełko z drobnym czekoladkami’ (WSJP). Imię Marii Olszewskiej-Lelonkiewicz, wybitnej trenerki łyżwiarstwa figurowego związanej z Łodzią, zostało nadane w 2017 roku.

2. Nazwy obiektów sportowych utworzone z wykorzystaniem nazw ulic, przy których mieszczą się obiekty lub nazw osiedli:

LODOWISKO/ROLKOWISKO RETKINIA — zimą lodowisko, zaś latem — rolkowisko, czyli miejsce przeznaczone do jazdy na rołkach, deskorolkach itp., znajdujące się na osiedlu *Retkinia*.

OBIEKT SPORTOWY „KARPACKA” — usytuowany w dzielnicy Górna przy ul. Karpackiej 61. Powstał w latach 70. XX wieku i przez wiele lat funkcjonował pod nazwą **TĘCZA**, która nawiązywała do nazwy klubu KS Tęcza.

OBIEKT SPORTOWY „MAŁACHOWSKIEGO” — usytuowany w dzielnicy Widzew przy ul. Małachowskiego 5/7/9. Powstał w latach 50. XX wieku i przez wiele lat funkcjonował pod nazwą **ŁODZIANKA**, która nawiązywała do nazwy klubu — MKS Łodzianka.

PILKARSKI OŚRODEK TRENINGOWY MINERSKA — usytuowany w dzielnicy Polesie przy ul. Minerskiej 19. Znajduje się tu siedziba Akademii ŁKS Łódź.

PLYWALNIA PRZY UL. GŁOWACKIEGO — usytuowana w dzielnicy Bałuty, przy ul. Głowackiego 10/12. W nazewnictwie nieoficjalnym funkcjonuje pod nazwą **BASEN PROMIENISTYCH** — nawiązanie do dawnej nazwy parku (park Promienistych¹¹), w okolicy którego usytuowany jest obiekt.

¹¹ „Promieniści, łódzki oddział młodzieżowy Gwardii Ludowej. Nazwa nadana w 1963 roku w 20. rocznicę walk z hitlerowskim okupantem” (SNMŁ); dziś park im. Szarych Szeregów.

PLYWALNIA PRZY UL. SOBOLOWEJ — basen miejski usytuowany w dzielnicy Widzew przy ul. Sobolowej 1, powstał w 1951 roku. Był jedyną pływalnią w Łodzi o wymiarach olimpijskich. Z powodu złego stanu technicznego basen zamknięto w 2012 roku. Po remoncie otwarty w 2017 roku. W nazewnictwie nieoficjalnym obiekt funkcjonuje pod nazwą **ANILANA** — nawiązuje do działającego w tym miejscu klubu sportowego o nazwie Anilana¹², która z kolei została przeniesiona z nazwy zakładów przemysłowych będących w latach siedemdziesiątych właścicielem klubu (Wytwórnia Włókien Anilan).

STADION MIEJSKI PRZY AL. PIŁSUDSKIEGO 138 — usytuowany w dzielnicy Widzew, swoje mecze rozgrywa tam klub RTS Widzew. W nazewnictwie nieoficjalnym funkcjonuje jako **SERCE ŁODZI** „określenie używane jedynie przez kibiców tego klubu — nawiązuje ono do barw klubowych, w których przeważa czerwień (czerwono-biało-czerwone) oraz do uznania przez widzowskich kibiców stadionu klubu jako centralnego i najistotniejszego miejsca w mieście” (Groblińska 2020: 101).

3. Nazwy obiektów sportowych utworzone z wykorzystaniem nazw sponsorów:

ATLAS ARENA — obiekt sportowy usytuowany w dzielnicy Polesie, przy al. Bandurskiego 7, oddany do użytku w 2009 roku. Nazwa dwuczłonowa o nietypowym dla języka polskiego szyku, utworzona na wzór obcojęzycznych wzorców nazewniczych (por. *Alianz Arena* w Monachium). Składa się z nazwy sponsora tytularnego (firma Atlas — w roku 2020 kontrakt sponsorski na dzierżawę nazwy został przedłużony na kolejne 5 lat) oraz rzeczownika pospolitego *arena* ‘stadion sportowy’ (WSJP).

4. Nazwy obiektów sportowych utworzone od nazw pospolitych:

AKADEMICKIE CENTRUM SPORTOWO-DYDAKTYCZNE POLITECHNIKI ŁÓDZKIEJ ZATOKA SPORTU — kompleks sportowy przy al. Politechniki 10, składający się

¹² Klub powstał w 1948 roku pod nazwą *Klub Sportowy „Chemia”*, w 1963 przemianowany na *KS „Unia”*, od 1970 funkcjonował jako *KS „Anilana”*.

z pełnowymiarowego basenu oraz hal sportowych. Powszechnie w użyciu jedynie nazwa skrócona: **Zatoka Sportu** utworzona od dwóch wyrazów pospolitych: *zatoka* ‘część zbiornika wodnego wcinająca się w ląd’ (WSJP) nawiązanie do głównego obiektu (basenu) oraz *sport* ‘różnego rodzaju ćwiczenia i gry, mające ściśle określone reguły’ (WSJP).

AQUAPARK FALA — kąpielisko usytuowane w dzielnicy Pole-sie, przy al. Unii Lubelskiej 4. Obiekt powstał w 1976 roku i nosił nazwę Kąpielisko FALA w nawiązaniu do sztucznej fali działającej w jednym z basenów, zamknięto go w 1992 roku. Na jego miejscu wybudowano nowoczesny kompleks basenów, którego nazwa nawiązuje do pierwotnej — zmienił się jedynie pierwszy człon; *fala* ‘wzniesienie wody powstałe na skutek działania wiatru lub podwodnych ruchów sejsmicznych’ (WSJP). W języku łodzian obiekt funkcjonuje pod skróconą nazwą: **FALA**.

MOTO ARENA — stadion żużlowy usytuowany przy ul. 6 Sierpnia. Nazwa to zestawienie dwóch elementów pospolitych — członu *moto* wywodzącego się od leksemu *motocykl* ‘dwukołowy odkryty pojazd napędzany silnikiem spaliny-wym, którym mogą jechać maksymalnie dwie osoby’ oraz leksemu *arena* ‘stadion sportowy’. Nazwa nawiązuje do sportów motorowych uprawianych na tym stadionie. Jest to obiekt, na którym występuje łódzki Klub Żużlowy Orzeł. Wśród mieszkańców stadion funkcjonuje pod nieoficjalną nazwą **ORZEŁ**.

PLYWALNIA WODNY RAJ — kompleks basenów usytuowanych na osiedlu Teofilów, przy ul. Wiernej Rzeki 2, wybudowany w 2003 roku. Nazwa to zestawienie przymiotnikowo-rzeczownikowe wyrazów pospolitych *wodny* ‘odnoszący się do wody — naturalnego lub sztucznego zbiornika’ i *raj* ‘miejsce lub okoliczności, w których człowiek jest szczęśliwy’, oddających charakter tego miejsca.

B. Struktura nazw obiektów sportowych

Zaprezentowane powyżej nazwy obiektów sportowych zaliczają się do urbochrematonimów, których budowa jest dwuczłonowa — składa się z członu utożsamiającego (A) i wyróżniającego (B). Wątpliwości budzi przede wszystkim człon

A — w omawianych nazwach są to określenia typu *plywalnia*, *obiekt sportowy*, *aquapark*, *stadion*, *lodowisko*. Badacze w różny sposób klasyfikują ten element — część uznaje go za element *nomina propria* (np. Wojtczuk 1998), inni za element funkcyjujący poza nazwą własną (np. Rzetelska-Feleszko 1995). W niniejszym opracowaniu za kluczowy przyjęto zapis nazwy — jeśli wszystkie człony zapisano wielką literą, uznano je za elementy konstytutywne nazwy własnej, jednak nie poddawano ich analizie semantycznej, gdyż nie pełnią one funkcji wyróżniającej. Człon B w większości ma postać innej nazwy własnej — albo w odniesieniu do lokalizacji (ulicy, np. *Stadion Miejski przy al. Piłsudskiego 138*, osiedla, np. *Lodowisko/Rolkowisko Retkinia*), albo w odniesieniu do patrona (np. *Stadion Miejski im. Władysława Króla*). Część obiektów nazwano z wykorzystaniem *nomina appellativa* nawiązujących swoim znaczeniem do pełnionych funkcji (np. *Zatoka Sportu*, *Fala*) lub wyglądu obiektu (*Bombonierka*).

„Złożona organizacja przestrzeni miejskiej rodziła potrzebę porządkowania jej za pomocą tworzywa językowego. [...] W rezultacie powstał system, który kształtował się stopniowo przez wieki i stał się wzorcem językowego kreowania przestrzeni miejskiej” (Bieńkowska, Umińska-Tytoń 2019: 78). Wydaje się, że bez tego językowego porządkowania miasto pozostałoby „nieokiełznaną przestrzenią”, w której łatwo się zagubić. Badania onomastyczne prowadzone w obrębie urbanonimii nie tylko dokumentują rozwój subdyscypliny onomastycznej, ale także obrazują kulturę i rozwój miejsca. O ile zaprezentowane powyżej nazwy ulic o proveniencji sportowej wynikają przede wszystkim z przyjętej konwencji nazewniczej dla danego rejonu miasta, o tyle warto zastanowić się nad ich doborem semantycznym — brak bowiem wśród nich odniesień do bardzo popularnych dyscyplin jak koszykówka, siatkówka, pojawiają się zaś dość egzotyczne odwołania do bojerów. W przypadku nazw obiektów sportowych widać wyraźnie tendencję do stosowania nazewnictwa nieoficjalnego. Rozbudowane nazwy oficjalne wielokrotnie nie są znane mieszkańcom Łodzi. Nie oznacza to, że ich nadawanie jest czymś złym. Upamiętnienie postaci

związanych ze światem łódzkiego sportu uważam za bardzo dobrą tendencję nazewniczą, jednak popularność nazw nieoficjalnych to dowód na ciągłość tradycji miejskiej. To także, jak pisze Justyna Groblińska:

bardzo bogate źródło wiedzy nie tylko dla językoznawców, ale i dla historyków, socjologów, kulturoznawców, demografów, urbanistów i wszystkich pozostałych osób zainteresowanych rozwojem tego miasta. Przede wszystkim to materiał istotny dla samych mieszkańców, którzy dzięki niemu mogą lepiej poznać nieoficjalne nazwy i zrozumieć relacje, jakie łączą łodzian z miejscem, w którym żyją (Groblińska 2020: 162).

Literatura

- Berbecka J., 2013, *Ewolucja form i roli obiektów sportowych w turystyce miejskiej*, „Studia Ekonomiczne” 147, s. 9–20.
- Bieńkowska D., Umińska-Tytoń E., 2013, *Nazewnictwo miejskie Łodzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Bieńkowska D., Umińska-Tytoń E., 2019, *Miasto w polskich badaniach lingwistycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Biolik M., 2010, *Nazwy współczesnych ulic i placów w miastach Warmii i Mazur*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Linguistica” 5, s. 31–39.
- Groblińska J., 2020, *Nieoficjalne nazewnictwo miejskie Łodzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Handke K., 1992, *Polskie nazewnictwo miejskie*, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy przy Instytucie Sławistyki PAN, Warszawa.
- Rzetelska-Feleszko E., 1995, *Nazwy łódzkich sklepów w 1994 roku*, w: Bieńkowska D. (red.), *Wielkie miasto. Czynniki integrujące i dezintegrujące*, t. 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 118–129.
- SNMŁ — Bieńkowska D., Umińska-Tytoń E., 2012, *Słownik nazewnictwa miejskiego Łodzi*, <https://www.log.lodz.pl/modgikwww/pl/Leksykon.aspx> (dostęp: 12.04.2022).

Wojtczuk K., 1998, *Tendencje nominacyjne w urbanonimii polskiej na przykładzie nazw firm siedleckich z lat 90.*, w: *Język w mieście i okolicach*, Instytut Historii Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej, Siedlce, s. 34–49.

WSJP — Żmigrodzki P. (red.), *Wielki słownik języka polskiego*, www.wsjp.pl (dostęp: 10.06.2022).

Streszczenie

W artykule zaprezentowano nazwy łódzkich ulic o proveniencji sportowej oraz nazwy własne obiektów sportowych. Materiał wyekscerpowano ze *Słownika nazewnictwa miejskiego Łodzi* oraz ze stron Urzędu Miasta Łodzi. Nazwy poddano analizie semantycznej oraz strukturalnej.

Słowa kluczowe: urbanonimia, sport, miasto

Summary

Proper names with a sports origin in the urban space of Lodz

The article presents the names of Lodz streets with a sports origin and proper names of sports facilities. The material was excerpted from the *Słownik nazewnictwa miejskiego Łodzi* and from the website of the City of Łódź Office. The names were subjected to a semantic and structural analysis.

Key words: urban toponyms, sport, city